

НОРМОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ М. А. БАЛУДЯНСЬКОГО

Телеп Юлія Василівна

*асистент кафедри теорії та історії держави і права
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

Попович Терезія Петрівна

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

Бариська Яна Олександрівна

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

Маслюк Оксана Василівна

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та процесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

М. Балудянський – громадський та державний діяч, видатний вітчизняний науковець, педагог, відомий, перш за все, своїм внеском у розвиток та вдосконалення нормативної складової правової системи, шляхом здійснення значної роботи у напрямку кодифікації законодавства.

Вчений народився на Закарпатті в сім'ї греко-католицького священика, був першим ректором Петербурзького університету. Близкучий енциклопедист у питаннях державного управління М. Балудянський працював над розробкою проєктів реформ у часи правління російського імператора Олександра І. Основною метою реформ була кодифікація законодавства, для чого було сформовано друге відділення імператорської Канцелярії, яке і очолив М. Балудянський. Основним призначенням цього відділення була підготовка Повного зібрання законів і Зводу законів Російської імперії. Також учений паралельно очолював і спеціальний комітет, основним завданням якого був підбір та друк численних томів

законів. Виданням перших п'ятнадцяти томів Зводу законів Російської імперії була завершена велика робота з формування та кодифікації законів¹.

Зупиняючись детальніше на нормотворчій діяльності М. Балудянського, зазначимо, що він присвятив їй значну частину свого життя. Вчений працював редактором з державного господарства і фінансів у Другій експедиції Комісії зі складання законів (з 1807 року), головою IV відділення (публічного права та державної економії) цієї ж Комісії (з 1809), членом V відділення канцелярії Міністерства фінансів (1810–1812), директором Комісії погашення державних боргів при Міністерстві фінансів (1817–1829), членом Комітету, заснованого для влаштування побуту ліфляндських селян (з 1810), членом ради Комісії зі складання законів (з 1822), начальником Другого відділення Власної Її Імператорської Канцелярії (з 1826), брав участь у діяльності спеціального комітету з розробки проектів державних перетворень – Комітету 6 грудня 1826 року. Його авторству належить значна кількість експертних, аналітичних записок, доповідей, проектів нормативно-правових актів. Серед них проєкт Статуту цивільної служби; проєкти актів про утворення державних кредитних установ і банків, реорганізацію міністерств, становище державних селян («загальний план» селянського законодавства, а також «декілька глав уложення», спеціально зорієнтованих на врегулювання селянського побуту), план і проєкт зводу положень публічного права, три змістовні історичні записки про еволюцію фінансової адміністрації в Росії з часів Петра I й до 1812 року, проєкти фінансових планів держави на 1810, 1814, 1816 роки, проєкт Плану заснування судового Сенату, судового устрою (з обґрунтуванням незмінності суддів, обмеженням судового розгляду справ лише у двох інстанціях із вищим касаційним судом, із відмежуванням судової влади від інших гілок, зазначаючи, що «без незалежності судової влади від урядової немає законного правосуддя»), положення про вибори тощо².

М. Балудянський вважав за потрібне здійснити перетворення Росії як в державно-політичному, так й правовому напрямках, зокрема він вказував на необхідність володіти свободою для всіх людей незалежно від їх соціального статусу, відстоював важливість переведення економічних відносин на ринкові принципи тощо. Вчений неодноразово наголошував, що вагомою умовою для успішного проведення будь-яких перетворень у державі є належне правове підґрунтя. Він вважав, що судочинство повинно бути незалежним та відкритим, усі процесуальні дії мають бути регламентовані, а правову відповідальність перед законом повинні нести

---

¹ Беліченко О.В. (2021) Українська правова думка про юридичний процес (XIX ст. – 20-ті рр. XX ст.): дисертація ... доктора філософії: 081 «Право». Львів, с. 91.

² Коломосьць Т.О. (2014) М. Балудянський – учений-поліцейст (адміністративіст), педагог, законодавець, державний і громадський діяч (до 245-річчя від дня народження та 180-річчя Київського національного університету імені Тараса Шевченка). Вісник Запорізького національного університету. Адміністративне право і процес. 3(9). С. 287.

однаковою мірою всі підлеглі імператорської влади незалежно від їх соціального чи політичного статусу³.

Разом із тим, зауважимо, що М. Балудянський переважно був експертом, що так би мовити знаходився у тіні, тобто, виступаючи автором різних записок, доповідей, проєктів законів та інших подібних документів, які подавалися імператору, він офіційно не вважався їх творцем, презюмувалось, що авторство належить окремим міністрам, головам різних комітетів, комісій тощо, від імені яких здійснювалась презентація результатів нормопроектної діяльності. Зокрема, це Д. Гур'єв, В. Кочубей, С. Іваров, К. Нессельрод, М. Сперанський та ін. Так, у записці від 22 листопада 1816 р., адресованій М. Балудянським міністру фінансів Д. Гур'єву, зазначаються ті результати нормопроектної роботи, які були напрацьовані ним упродовж певного часу. Вони ж у подальшому за підписом Д. Гур'єва були представлені для затвердження імператору⁴.

Відтак, навіть і за таких умов загально визнаним залишається факт вагомого особистого внеску М. Балудянського в нормотворчу діяльність і тлумачення положень законодавства. Так, 1827 року за вказівкою імператора Миколи I Міністерству внутрішніх справ було доручено розробити нове міське положення для Санкт-Петербурга (попереднє, розроблене ще 1785 року, вже не відповідало реаліям часу), проте відповідний процес істотно затягувався. Незважаючи на те, що до відповідного процесу було залучено значну кількість чиновників, результат було отримано лише після безпосереднього втручання М. Балудянського. Його записки «Про організацію управління столицею» і сама чернетка проєкту Положення (який у подальшому було подано як Положення до Державної Ради 1827 року) дають нам реальне уявлення про внесок автора у його розробку⁵.

З 1822 року до 1825 року, очолюючи Комісію з розробки законів, М. Балудянський розробив близько 70 пропозицій та проєктів, які вносились до Державної ради у справах, що надходили з урядового Сенату і міністерств. У період з квітня 1822 року до 1825 року діяльність комісії проходила у трьох напрямках: 1) складання проєктів уложень; 2) складання збірників і хронологічних реєстрів діючих законів; 3) справи, що розглядалися у Комісії за наказом Державної Ради. По першому напрямку було складено нову редакцію Цивільного кодексу, який мівтив 53 глави; проєкти торгового, вексельного, морехідного кодексів з додатком до них збірників діючих законів. У рамках другого напрямку Комісією були розглянуті 30 тисяч

---

³ Беліченко О.В. (2021) Українська правова думка про юридичний процес (XIX ст. – 20-ті рр. XX ст.): дисертація ... доктора філософії: 081 «Право». Львів, с. 92.

⁴ Коломоєць Т.О. (2014) М. Балудянський – учений-поліцейст (адміністративіст), педагог, законодавець, державний і громадський діяч (до 245-річчя від дня народження та 180-річчя Київського національного університету імені Тараса Шевченка). Вісник Запорізького національного університету. Адміністративне право і процес. 3(9). С. 288.

⁵ Коломоєць Т.О. (2014) М. Балудянський – учений-поліцейст (адміністративіст), педагог, законодавець, державний і громадський діяч (до 245-річчя від дня народження та 180-річчя Київського національного університету імені Тараса Шевченка). Вісник Запорізького національного університету. Адміністративне право і процес. 3(9). С. 288.

указів (з 1649 до 1825 рр.), з яких 6 тисяч належали до сфер цивільного, кримінального, торгового права і судочинства. По третьому напрямку в Комісію надійшло 69 доручень Державної Ради, з яких опрацьовано 67. Серед них велика кількість була пов'язана зі складанням статутів, положень, правил та інструкцій. Найважливішими, до прикладу, були: проєкт статуту для управління столичних міст з додатком збірника законів, проєкт положення про поселенців Вологодської губернії, проєкт положення про Чорноморське військо, проєкт постанови про заслання поміщицьких селян до Сибіру та інші⁶.

До того ж, саме М. Балудянський очолював роботу зі створення Зводу військових постанов у 12 томах, і, безперечно, з його ім'ям безпосередньо пов'язаний процес підготовки багатотомного Повного зібрання законів і Зводу законів Російської імперії, що, на думку вченого, було його наймасштабнішою і найвідповідальнішою роботою. Окрім того, М. Балудянському доводилося і надавати численні роз'яснення щодо застосування Зводу законів, тлумачити нормативні положення, усуваючи тим самим поширену в державі практику довільного тлумачення положень нормативно-правових актів суб'єктами застосування, проявів ними довільного розсуду⁷.

Таким чином, можна стверджувати про значний внесок М. Балудянського у нормотворчу та кодифікаційну діяльність. Завдяки його зусиллям було підготовлено ряд правових актів, зокрема, Повне зібрання законів, Звід законів Російської імперії, Звід військових постанов тощо. Будучи очільником другого відділення імператорської канцелярії, він спрямовував свою роботу на впровадження реформ у здійсненні управлінської діяльності, судочинства, фінансовій сфері тощо, вважаючи належне правове підґрунтя основою для проведення будь-яких перетворень у державі. Можемо стверджувати, що за результатами своєї роботи М. Балудянський сформував значну кількість положень, що лягли в основу сучасної правової доктрини, особливо в питаннях, що стосуються діяльності суб'єктів владних повноважень, державної служби, адміністративних процедур, судочинства тощо, створивши базис для галузевої нормотворчості з урахуванням досягнень європейської правової думки та потреб тогочасного суспільства. Це все, безумовно, зумовлює актуальність аналізу напрацювань вченого і в умовах сьогодення.

2. Трансформація національної правової системи в умовах війни, глобалізації та євроінтеграції: історико-правові, теоретико-правові та філософсько-правові аспекти.

---

⁶ Переш І.С. (1999) Політико-правові погляди М.А. Балудянського. Закарпаття і Чехословаччина в 1945-1948 роках: матеріали наукової конференції (Ужгород – Кошице, 31 вересня – 2 жовтня 1999 рр.). С. 34-35.

⁷ Коломосьць Т.О. (2014) М. Балудянський – учений-поліцейст (адміністративіст), педагог, законодавець, державний і громадський діяч (до 245-річчя від дня народження та 180-річчя Київського національного університету імені Тараса Шевченка). Вісник Запорізького національного університету. Адміністративне право і процес. 3(9). С. 288-289.